

Yayın Değerlendirme

Fırat Havzası Efsaneleri¹

Oya ÖZSAVAŞ²

Düşünce, sanat, edebiyat, folklor ve bilim başta olmak üzere milli kültürümüzün diğer alanlarının kaynak eserlerini tespit etmek, incelemek ve yayına hazırlamak görevi ile mükellef Kurumumuz halk bilimi alanında bir kaynak eseri daha okuyucusuyla buluşturmuştur. Kurumumuzun yeni yayını *Fırat Havzası Efsaneleri* adlı eseri kaleme alan Türk halk bilimi alanının duayen ismi Prof. Dr. Ali Berat Alptekin, 10 Nisan 1953 tarihinde Mersin'in Silifke ilçesine bağlı İmamuşağı Köyü'nde dünyaya gelmiştir. 1973 yılında başladığı Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1977 yılında mezun olmuştur. 1979 yılında mezun olduğu Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde asistan olarak akademik hayata adım atmıştır. 1980 yılında, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu danışmanlığında “Kirmanşah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma” adlı doktora ön çalışmasını, 1982 yılında ise “Taşeli Plâtosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması -İnceleme-Metinler” adlı doktora tezini tamamlamıştır. 1985 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne yardımcı doçent olarak atanan Prof. Dr. Alptekin, 1996 yılında doçent olmuştur. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalına atanan Prof. Dr. Alptekin 2002 tarihinde profesör olmuştur. Çalışma alanıyla ilgili bir kısmı ortak yazarlı 45 kitabı ve 400’den fazla makale, derleme yazısı ve bildirisi bulunmaktadır. Masal ve halk hikâyesi üzerine yaptığı çalışmalar, Türk halk bilimi araştırmalarında kaynak eser niteliğindedir. Türk halk bilimi araştırmalarının kıymetli ismi Prof. Dr. Ali Berat Alptekin, 31 Ağustos 2019 tarihinde aramızdan ayrılmıştır.

¹ Alptekin, Ali Berat (2021). *Fırat Havzası Efsaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

² Yüksek Kurum Uzmanı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, ORCID: 0000-0002-2040-4390

Prof. Dr. Alptekin, eserin Giriř kısmında efsanelerin farklı dillerde kullanımına değinmektedir. şükrü Elçin'in, *Halk Edebiyatına Giriř* (1986) isimli eserinde bulunan efsane tanımına yer veren yazar, Saim Sakaoğlu'nun *Anadolu Türk Efsanelerinde Tař Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalođu* (1980) adlı eserinde efsanelerin özelliklerini: kişi, yer ve olaylardan bahsetmeleri, inandırıcılık vasfı taşımaları, doğaüstü olmaları, kısa ve konuşma diline yer veren anlatılar olarak ifade etmektedir.

Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. Kitapta Türkiye'de efsaneler üzerinde yapılan çalışmaların iki grupta ele alınabileceğine değinilmiş ve bu çerçevede birinci bölümde söz konusu iki gruptan ilki olan efsane derlemelerine yer verilmiştir. Bu bölümde, efsane derlemeleri içeren çalışmalar, alfabetik olarak bir arada liste hâlinde verilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde efsanelerle ilgili ilmî çalışmalara yer verilmiştir. Efsaneler konusunda yapılan doçentlik, doktora ve yüksek lisans tezleri listelenmiş, kitabın konusunu da oluşturan Fırat Havzası içinde bulunan illerimizle ilgili efsane konulu tezler ayrıca vurgulanmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde Fırat Havzası efsaneleri üzerinde yapılan çalışmalar dört il özelinde (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) tanıtılmış olup notlar kısmında söz konusu dört ilimizle ilgili efsanelerin doğrudan ya da dolaylı olarak ele alındığı dergi, yıllık, makale ve çeşitli yazıların künyeleri verilmiştir.

Kitabın ayrı bir bölümünü oluşturan "Metinler" bölümünde efsaneler, taşıdıkları motiflere göre başlıklandırılmıştır. "Tař Kesilmeyle İlgili Efsaneler" başlığı altında: Ejderha Taři, Yılan Dağı, Tař Kesilen Kadın, Fatmacık Kayası, Çoban Çeřmesi, Gelin Alayı, Dügün Taşları efsanelerine yer verilmiştir. "Velilerle İlgili Efsaneler" başlığı altında: şarık ile şivan, Sultan Kıbisi, şeyh Derviş Efendi, şeker Baba, Mehmet Baba, Hamza Baba, Yeřil Dere, İki Arkadař, şeyh Ali Efendi, şeyh Ömer, Ders, şeyh Mahmut Efendi, Üç şehitler, şeyh Hamid-i Veli, Somuncu Baba'nın Balıkları, Vayis Baba, Kefen Getiren, Hacı Muhsin Efendi, Horata Ziyareti, Ali Baba, Korucuk (Hasan Basri), Munzur Baba, Düzgün Baba Kırkların Abdalı, Can Baba efsaneleri; "Mecnunlarla İlgili Efsaneler" başlığı altında: Deli Mustafa, Tam Baba; "Hz. Hızır'la İlgili Efsane" başlığı altında: Hz. Hızır efsanesine yer verilmiştir.

Kitabın yine "Metinler" bölümünde "Ünlü Kahramanlarla İlgili Efsaneler" başlığı altında: Abdulvahap Gazi, Hasan Gazi, Battal Gazi (I), Battal Gazi (II), Koroğlu ve Bingöller, Sultan Murat efsaneleri yer almıştır. "Yer Adla-

ıyla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Bingöl, Kral Kızı, Nadir, Şeref Meydanı, Yaralı Kurt, Gelin Tepesi, Kırklar Dağı, Tümentepe Ziyareti, Ziyaret Tepesi efsaneleri yer almıştır. “Çeşitli İşaretlerle İlgili Efsaneler” başlığı altında: Koroğlu’nun Topuzu, Düldül Ayağı, Camız Ayağı Efsanesi; “Çeşitli Yapılarla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Kara Cemşit Hamamı, Kanlı Cami; “Dağ, Göl, Pınar ve Mağaralarla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Bingöl Dağları, Hazar Gölü, Çoban Hazer, Bingöller, Ali Gelmez Gölü, Derme Suyu, Büyük Pınar, Kanlı Mağara; “Ağaçlarla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Yel Ağacı, Çocuk Ağacı; “Çeşitli Hastalıklarla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Kulak Taşı, Nekerek, Heşirik ve Dabas Pınarı, Sancı Taşı, Sarılık Ziyareti; “Tabiat Olaylarıyla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Kocakarı Fırtınası, Şubat Ayı (Tuşkek Fırtınası); “Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler” başlığı altında: Yedi Kardeşler; “Halk Oyunlarıyla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Kartal Oyunu; “Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Alkarısı, Hıbilik (Gıbilik), Kapoz, Albastı Ocağı, Haftar, Kurbağa, Kanlı Harık, Yılan, Eğlence, Değirmen; “Hayvanlarla İlgili Efsaneler” başlığı altında: Keku Kuşu, İbibik Kuşu, Taraklı Kuş, Dana Kuşu, Yarasalar, Neden Tüysüzdür, Keklik, Karayılan, Karayılanın Aşkı, Ayının Aslı, Ayı, Süt, Altın Beşik efsanelerine yer verilmiştir.

Kitabın son bölümünde ise efsanelerin alıntılandığı kaynak kişilere yer verilmiş, kaynak kişilerin demografik özelliklerinden de bahsedilmiştir.

Sözlü halk kültürüyle ilgili özgün bir araştırma niteliği taşıyan eser, efsaneler hakkında yapılan çalışmalara da değinmesi açısından akademik çevreler için kaynak bir eser niteliği de taşımaktadır. Türk Halk Bilimi çalışmalarının önemli ismi Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN tarafından hazırlanan *Fırat Havzası Efsaneleri* adlı eser, Kurumumuz tarafından okurun beğenisine sunulmuştur.

